

Un tros d'Empordà al cor de Barcelona

Eusebi Fina i Girbau, palafrugellenc i primer president electe de l'Ateneu Empordanès, va remarcar l'any 1916 la insòlita germanor entre empordanesos de dalt i de baix

Ara que tant es parla de la capacitat associativa de la societat civil catalana, caldria recordar que aviat farà cent anys que un grup d'empordanesos establerts a Barcelona hi fundaren l'Ateneu Empordanès per ajudar-se entre ells, contribuir al desenvolupament del seu Empordà nadiu, i alhora aportar el seu granet de sorra en la construcció de la Catalunya ideal.

MARTA GALLART I ALSINA > TEXT I FOTOS

L'Ateneu Empordanès de Barcelona neix una nit de juny de 1916 a la seu del Foment Nacional de Treball amb l'objectiu de «conservar, millorar y expandir l'esperit y manera d'ésser de la gent que naix, viu, creix o forma part de la regió Empordanesa» (EF, 15-07-16), i perdura amb alts i baixos fins al 1939. El seu local, un grandios principal al carrer del Pi, 11, antiga seu del Col·legi del Notariat Català, que lloguen i reformen, aviat esdevé tant o més famós que el mateix Ateneu. Es tracta d'un edifici dotat de bar, biblioteca, sala de joc, teatre, sala de ball, escalinata amb expositors, pati central i balcons que donen al carrer del Pi, on aviat onejarà l'ensenyament empordanès, «...formada per les quatre barres i el cavall alat de l'escut emporità, símbol del progrés, emblema del nostre caràcter expansiu i alegre...», en paraules de Josep Pella i Forgas, president honorari de l'Ateneu Empordanès (BE, 07-01-17). Aquest edifici es conver-

tirà amb el temps en un dels actius més importants de l'Ateneu, ja que no només acollirà els actes d'aquesta entitat sinó que albergarà reunions i activitats de tota mena d'organitzacions (Registadors de la Propietat, Club Natació Barcelona, Federació Catalana d'Atletisme, Federació Catalana de Clubs de Futbol, Esbart Folklore de Catalunya, Futbol Club Barcelona, associacions obreres i sindicats, partits polítics —Unió Catalana, Estat Català...—, subhastes d'art...). Acabada la guerra i després que la Falange s'apropiï de l'edifici, esdevindrà seu del Centro Cultural de la Cruz Roja Española i, entre 1958 i 1964, del Teatre Guimerà, una sala de petit format —

L'Ateneu Empordanès de Barcelona neix una nit de juny de 1916 a la seu del Foment Nacional de Treball, i perdura amb alts i baixos fins al 1939

>> La bandera empordanesa, regal a l'Ateneu Empordanès de Barcelona de les dones de totes les poblacions de l'Empordà a base de subscripcions d'entre 5 i 50 cèntims.

unes 200 butaques—, que contribuï a la recuperació del teatre català i en català, però que acabà sucumbint al progrés, és a dir, al naixement de les discoteques.

La Junta Directiva i les seccions de l'Ateneu

Només de néixer, l'Ateneu Empordanès es dota d'una Junta Directiva composta de president, vicepresident, secretari, vicesecretari, bibliotecari, tresorer, comptador i quatre vocals; i s'organitza en seccions que es van incrementant a petició dels socis: Foment, Cultura, Beneficència, Sardànica, Festes, Excursionisme, Socors Mutus i Esports (amb preferència pel futbol —alguns «socis-jugadors» només passen per l'Ateneu per saber si hi ha entrenament i a l'estiu es donen de

baixa per allò de la calor—, però també es dediquen al billar, rem...). Puntualment, sobretot quan organitzen homenatges o campanyes benèfiques, creen comitès organitzatius i/o executius. Cada any canvien la Junta Directiva i, tot i que la voluntat d'acord amb el seu «Reglament» és de no perpetuar-se en els càrrecs, alguns, com Eusebi Isern i Dalmau, ho acabaran fent: serà president almenys quatre cops.

Crida l'atenció la gran quantitat de literats, polítics, periodistes, professors, metges, etc., importants d'inicis del segle xx que passen per la seu de l'Ateneu i que, per tant, hem de deduir que tenen algun lligam o altre amb l'Empordà perquè inicialment, tal com diuen els seus estatuts, «per ser soci en veu i vot és necessari ésser fill de l'Empordà, fill d'empordanesos de part de pare o mare, o casat amb empordanesa...». De fet, un dels primers objectius de l'Ateneu Empordanès és fer el cens de la gent empordanesa que viu a Barcelona. Aviat, però, també admeten com a «socs sense veu ni vot tots els no empordanesos que ho sol·licitin, proposant-los dos socis», fet que explica per què hi ha tants gironins d'altres comarques entre els seus socis i, fins i tot, en la seva Jun-

>> Llibres publicats per l'Ateneu Empordanès, primer de manera esparsa i després en forma de col·lecció sota el segell propi de «Publicacions Empordà».

ta. De Barcelona estant, a més, els empordanesos fan pinya i s'obliden si són del nord o del sud. Eusebi Fina i Girbau, palafrugellenc i primer president electe de l'AE, parla fins i tot de l'«abraçada amorosa que l'alt Empordà, fort i altívol com ses pirinenques serres, envia al baix Empordà, rialler, movedís i noble» (BE, 10-12-1916) per remarcar aquesta insòlita germanor entre empordanesos de dalt i de baix.

Un lloc de trobada i de diversió

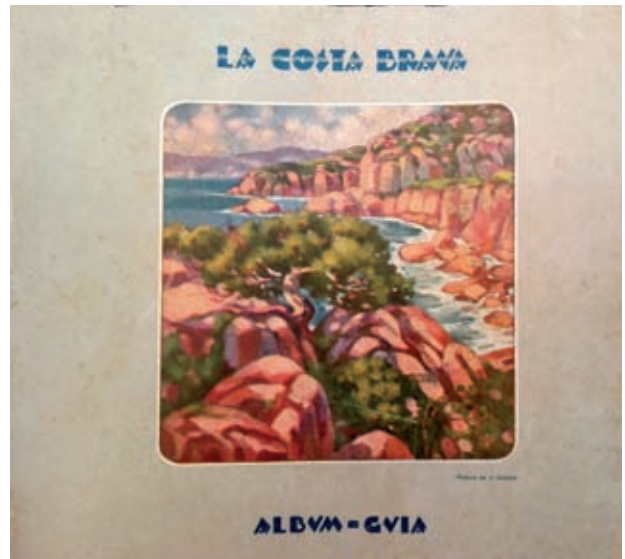
A part de les activitats que s'hi organitzen, els socis de l'Ateneu Empordanès hi troben una sèrie de serveis permanents que s'aniran ampliant amb el temps. Hi haurà una Cooperativa de Consum amb productes portats directament de les terres empordaneses (anxoves, arròs, fesols, botifarra,

ous...), visites mèdiques per als socis que s'acullin als Socors Mutus, servei de biblioteca, una Galeria d'Empordanesos Il·lustres que van omplint de retrats a mesura que els van homenatjant (Monturiol, Josep de Margarit i Biure...), i finalment una àmplia oferta de classes d'idiomes (anglès sobretot, alemany i francès) i, quan la situació política ho permeti després de la Dictadura de Primo de Rivera, classes de català per als socis i familiars. Les seccions de Festes i de Sardanes s'ocupen de l'oferta lúdica: celebren Nadal i Reis a la manera empordanesa (Barcelona se sorprèn «con la tradicional costumbre ampurdanesa de poner lo tió en la lumbre que dándole de palos regala dulces a los pequeños» LV, 23-12-1916), el Carnaval, la revetlla de sant Joan, teatre infantil i per a adults, audicions i ballades de sardanes i balls de tota mena (de societat, de gala, de màscares, «continus», «blancs»...). L'Ateneu és fonamentalment, doncs, un lloc de trobada de joves empordanesos on hom pot fins i tot trobar parella, tal com farà Eusebi Isern i Dalmau (Avui, 05-12-1981). Tanta diversió, però, també suscita algunes crítiques, com les del seu primer president, Eusebi Fina i

De Barcelona estant, a més, els empordanesos fan pinya i s'obliden si són del nord o del sud

EMPORDÀ. BUTLLETI DE L'AE. ANY I. NÚM. 7. OCTUBRE DE 1918

EMPORDÀ	
Cooperativa Empordanesa	
<i>Gèneres en venda als preus següents</i>	
<p>Arrossos de la Costa Brava (en pot de 100) a Ptes. 475 pot</p> <p>Amis Bomba, classe superior 090 kilo</p> <p>Bonifaci 750</p> <p>Bullana Catalana, superior 750</p> <p> Negra 350</p> <p>Banada neu, extra 350</p> <p>Cafè licor 250 litres</p> <p>Cafè d'altres (en saquets d'un any) 270 anada</p> <p>Confits de Colony d'Altaleia 190 kilo</p> <p>Costats de l'Empordà 350 litres</p> <p>Carapinyols especials 170 kilo</p> <p>Garratsos de 4 litres 310 an</p> <p> B 380</p> <p> kilo 450</p> <p>Cruts de porc, per 070</p> <p>Francès (Morera) de Cassà 910</p> <p>Llanguissa de Banyoles 070</p> <p> La Boja 910</p> <p>Mangres (l'Angu) extra 070</p> <p>Ous de l'Empordà (en ribes in- monamentals) 070</p> <p>Pastes de sopa d'ou de totes classes 125 kilo</p> <p> comest 115</p> <p>Pastes seques de La Borda, assortit 350</p> <p>Pisquets en llaunes 055 ana</p> <p> 095</p> <p> litre 220</p> <p> litre 215</p> <p> comest 175</p> <p>Pisquets llaunats (10 kilos 240 pesquets) 070</p> <p> valencians (10 kilos 215 pesquets) 070</p> <p>Sardines en llaunes a Ptes. 075 kilo</p> <p>Sardes extra, superior 125 kilo</p> <p> ort, primera 110</p> <p> classe comest 125</p> <p>Sardes llaunats, Sant Lluís 270 kilo</p> <p> litre, B 210</p>	<p>Vi de Quins, d'era Seta de Vintan a Ptes. 290 ampolla</p> <p> trac, de Llano 160 litr</p> <p> Garratsos, de Port de la Seta 130</p> <p> de Llançà 130</p> <p> de Xerag 240</p> <p> Blanca 190</p> <p> Llengu 175</p> <p> del Penedès, rosi, 12° 025</p> <p> litre, 12° 025</p> <p>Sampans de sempre amonellats 425 hostella</p> <p>Xocolat, antigues Bots, Mondat</p> <p>Cassa de Sant Feliu i Hacet</p> <p>de Figueras 140 litre</p> <p>llet, llet 115</p> <p>plet, llet 090</p> <p>Rom-Quins, elaboració de la casa, i altres articles que no's detallen</p> <p>Es fa el repart a domicili en la forma prevista en el Reglament</p> <p>La Cooperativa està oberta tots els dies lectors de 4 a 8 de la tarda</p> <p>El pagu de les comandes han d'ésser lta precisament a la bodega</p> <p>Es accepta socis de l'Ateneu que vulguen acudir-se als beneficis que proporciona aquesta Cooperativa de proveïment han de passar avia al Comiserge o a la Comissió, indicant el domicili que vulguen fer, qual mínim de el de dos passants.</p> <p>El pagu de les comandes ha d'ésser fet precisament a la bodega.</p> <p>Es reparteix a domicili.</p>

>> Llista de preus i productes de la Cooperativa de Consum de l'AE, acollida amb recel per part d'altres cooperatives barcelonines.

>> Àlbum-guia de la Costa Brava (1925), que pretenia promocionar la Costa Brava amb finalitats turístiques.

Girbau, ja gran, que considera que l'AE s'està allunyant del seu ideari inicial: «Hay una entidad fundada en Barcelona, cuya idealidad fue laborar constantemente por los intereses morales y materiales del Ampurdán, destinada a ser la porta-estandarte de los adelantos y mejoras para aquella región tan querida, el Ateneu Empordanés; así lo concibieron sus fundadores; pero otros vientos, no la tramontana que mata la polilla, sino vientos de danzas y de naipes, preocupan a la mayoría de los socios; salieron del Ampurdán muchos de ellos, y dejaron el alma que les infundió la raza primitiva» (BE, 20-05-1923).

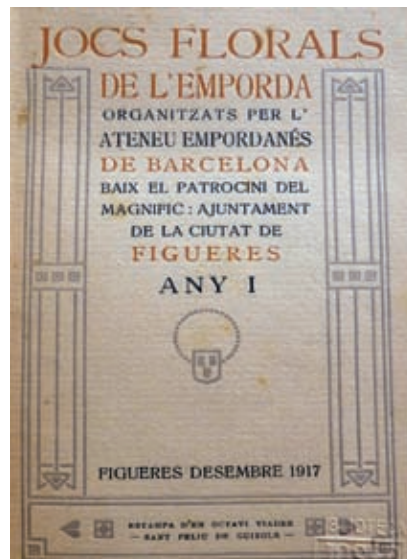
Cultura, política i economia

La secció de Cultura s'ocupa d'organitzar cicles de conferències, moltes de tema empordanès i amb suport audiovisual (al local ja disposen d'un projector propi des del 1917), exposicions de pintura i fotografia, concursos fotogràfics, literaris i musicals (els Jocs Florals de l'Empordà), concerts (d'orfeons, música clàssica, esbarts...), homenatges sonats (Narcís Monturiol, Pep Ventura, Víctor Català...), l'edició d'un butlletí mensual i de diversos llibres sota el segell «Publicacions Empordà» i, finalment, l'edició de l'Àlbum-guia de la Costa Brava (1925). Les seves activitats culturals responen al seu ideari propagandístic de donar a conèixer l'Em-

porrà a Barcelona, sempre, però, amb permís de la situació política. Només així s'explica que els Jocs Florals i les «Publicacions Empordà» s'interrompin sobtadament coincidint amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera, i que el 1930 hagin de fer una crida als empordanesos per reprendre les activitats de l'AE, «cansats de la inactivitat forçada d'aquests anys» i d'un «període d'esmoreïment impositat» (DG, 04-04-1930). Les prohibicions i les denúncies (el 1925 en reben una d'anònima signada por «un ciudadano español») tenen a veure amb el seu paper polític. Ja des d'un bon principi la voluntat de l'Ateneu és actuar com una mena de consolat de les comarques i dels municipis empordanesos. Davant de la greu crisi econòmica que ha forçat a emigrar molts empordanesos, l'AE actua com a oficina comercial de les empreses empordaneses (sobretot de les cobles de sardanes) i pressiona el govern perquè inverteixi

L'Ateneu oferirà una Cooperativa de Consum amb productes portats de les terres empordaneses, visites mèdiques, servei de biblioteca i una àmplia oferta de classes d'idiomes

en la millora de les comunicacions entre l'Empordà i la capital catalana, ja que comencen a intuir que l'única sortida econòmica que els queda, després de l'ensorrada de la indústria surotapeira, és el turisme. Per això reclamen que s'acabi la carretera de Tossa a Sant Feliu de Guíxols; que es desviï la riera d'Aubi, que inunda Palamós i interromp les vies de comunicació; que es liciti el tren de Guardiola a Roses i el de Blanes a Vilajuïga...; es queixen per la destitució arbitrària d'alcaldes empordanesos i s'adhereixen a tota mena d'iniciatives per millorar la crisi econòmica de la comarca. També és per incentivar econòmicament l'Empordà i la Costa Brava que fomenten l'excursionisme per aquelles contrades, fan l'Àlbum-guia de la Costa Brava («Europa ignora que tinguem una costa d'Atzur»), i exerceixen d'oficina de turisme oferint als barcelonins llistes de cases i hostals d'estiueig. Cada vegada que l'Empordà pateix una atzagaiada, organitzen festivals benèfics i subscripcions populars per ajudar (per inundacions, naufragis, obrers sense feina...) i, quan més agosarats es mostren en aquest sentit, i arriben el 1923 a expressar en termes propers a l'independentisme, arriba la dictadura militar i l'AE es reclus en les conferències innòcues, els esports, el ball, la música..., i sobreviu rellogant el seu local a altres entitats.

>> Portades del Teatre d'Art, del programa de la festa d'inauguració de la sala de ball de l'Ateneu Empordanès (1919) i del volum on es recullen els treballs guanyadors dels I Jocs Florals de l'Empordà, organitzats per l'AE i celebrats a Figueres l'any 1917.

«En la darrera sessió celebrada per aquest centre s'acordà trametre el següent telegrama que ha estat cursat avui: "Governador civil de Girona.—Com més vilipendiosament useu dret conquesta damunt nostra terra tradicionalment lliure amb atemptats dignitat ciutadana com els de Castelló d'Empúries, Garrigàs, Sant Pere Pescador i Armentera, més accelereu independència i provoqueu justa indignació Catalunya. L'únic atenuant possible dominació estrangera és bon govern. El vostre 'reformisme' faria més efecte a les Hurdas que a l'Empordà. Per l'Ateneu Empordanès, Pi i Sunyer, president; Cabarrocas, secretari"». (EF, 31-03-1923)

Si bé cada cop són més els estudiosos que n'han parlat, de l'Ateneu Empordanès de Barcelona encara en sabem poc. Gairebé no sabem res del que s'hi fa durant els anys de la República i de la Guerra Civil malgrat que els seus dos darrers presidents, Ramon Noguer i Comet i novament Eusebi Isern i Dalmau, s'esforcen a reactivar-lo. En aquest darrer període, sembla que funciona sobretot com a centre recreatiu i acull cada cop més xerrades i mítings polítics. El nombre de socis deu ser escàs i ja no deu rebre donacions anònimes d'importants «personalitats empordaneses» com J. Miquel i Avellí i, probablement, F. Cambó; però continuen actius i, tot

i que Isern i Dalmau diu que el 1939 se'ls emporten els llibres i d'altres pertinences i els confisquen el local —que no poden reclamar mai perquè era llogat—, potser algú sap o podria arribar a saber on van anar a parar els béns saquejats (amb els diners dels socis accionistes s'havien comprat quadres, escultures, mobiliari...). Encara tinc l'esperança que un dia o altre aparegui algun dels exemplars perduts del seu butlletí *Empordà*, algun dels seus cartells propagandístics, més exemplars de les seves publicacions, alguna de les moltíssimes fotografies que s'hi van fer..., perquè, com jo mateixa, tot l'Empordà i mitja Barcelona són plens de descendents d'aquells socis que van tenir la sort de pertànyer a una entitat irreplicable que, en alguns aspectes, intuïm més moderna i democràtica que moltes de les actuals.

Marta Gallart i Alsina és llicenciada en filologia catalana i en teoria de la literatura i literatura comparada.

Els barcelonins es van sorprendre «con la tradicional costumbre ampurdanesa de poner lo tió en la lumbre que dándole de palos regala dulces a los pequeños»

(*) Des que l'any 1992 vaig descobrir una carta manuscrita del meu avi, Alfred Gallart i Genís, a Víctor Català, encapçalada amb els mots «ATENEU EMPORDANÈS, Carrer del Pi, 11», que n'he volgut saber coses. Amb els anys, i sobretot gràcies a d'altres curiosos com jo (Xavier Xargay, Lluís Bonada i, sobretot, Marià Baig i Josep Playà), n'he descobert força informació. Compartint-la, estic segura que tard o d'hora, entre tots, n'acabarem descobrint tota la història.

Periòdics citats: (EF) *Empordà Federal* (Figueres); (BE) *Baix Empordà* (Palafrugell); (LV) *La Vanguardia* (Barcelona); (DG) *Diario de Gerona* (Girona).

Per saber-ne més:

«Empordanesos a Barcelona: Crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884), del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)», de Marià Baig i Aleu i Josep Playà i Maset, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, volum 42 (2011): <http://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/viewFile/247554/331895>